

Obsah

Předmluva autora / 9

Úvod / 13

1. Spiritualita lékaře a etika z transpersonální perspektivy / 21

Osoba a osobnost lékaře ve vztahu s pacientem / 23

Dialogický personalismus – kód vztahu
lékaře a pacienta / 23

Humanistické koncepce osobnosti
a (ne)smysl utrpení / 30

Lékař tváří v tvář smrti pacienta – problematika
eutanazie / 36

Svědomy lékařů a étos lékařského stavu / 44

Svoboda, etika hodnot a svědomí –
problematika interrupce / 45

Svědomy, etický étos a lékařský etický kodex / 51

Čtyři principy v konfliktu: informovaný souhlas
a dárcovství orgánů / 62

Zdravé a nezdravé vztahy ve zdravotnictví / 73

Lékařův stín šarlatána v hlubinně psychologickém
pojetí / 73

Syndrom pomocníka, vyhoření a mobbing/bossing
ve zdravotnictví / 77

2. Spiritualita lékaře a etika z transcendentní perspektivy / 85

Spiritualita a osobnostní zrání lékaře / 87

Osobnostní zrání a rozlišování povolání lékaře / 88

Spiritualita a duševní vývoj osobnosti lékaře / 93

Lectio divina, soucit a solidarita s trpícím
ve spiritualitě lékaře / 99

Lékařova moc uzdravovat a celostní medicína / 106

Narativní etika a moc uzdravovat

v životě Ježíše Krista / 106

Etikoterapie, meta-medicína a psychosomatika / 112

Lékařská etika ctností / 117

Moudrost – matka všech ctností / 118

Kardinální ctnosti jako stavovské ctnosti lékaře / 122

Teologální ctnosti v životě lékaře / 124

3. Spiritualita a bioetika na prahu nových biotechnologií / 131

Homo sapiens GMO / 133

Etické otázky genetického výzkumu v lékařství / 134

Koncept osoby a status embrya –

k praxi reprodukčních center / 137

Příchod Nového Prométhea: Homo sapiens GMO / 142

Homo sapiens artificialis / 148

Otázka neurověd: Je počítač metaforou

lidské mysli a naopak? / 148

Etické otázky využití umělé inteligence
v medicíně / 152

Co je a již není člověk? / 154

Homo sapiens religiosus / 158

Spiritualita a neurovědy / 159

Syntéza teologie a neurověd: neuroteologie / 162

Transhumanismus – nové náboženství

a výzva kyberteologii / 164

Závěr / 171

Literatura / 175

Resumé / 186

Předmluva autora

Vážení a milí čtenáři,

v rukou držíte monografii *Spiritualita lékaře a bioetika*, která je pomyslným druhým dílem o bioetice po mé knize *Ekologická spiritualita a etika*. Dovolte mi, abych se vám v této osobně laděné předmluvě svěřil, že jsem se k bioetice profesně dostal jako šťastný náhradník. Původním vzděláním jsem přírodovědec, který posléze studoval v Římě filosofii a následně teologii. Po studiu v zahraničí jsem působil na pražské Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy, kde jsem se v pedagogické a vědecké činnosti věnoval křesťanské spiritualitě. Vedle mé akademické dráhy jsem rovněž vyučeným včelařem a absolvoval jsem myslivecké zkoušky s řádným pasováním na myslivce. Zkušenost ze vztahu mezi spiritualitou, péčí o mimolidský život a etikou vztahu ke zvířatům jsem posléze zúročil v esejisticky laděných meditacích knížek *Žít s moudrostí včel*, *Zázrak jménem les* a *Do hlubin rybářovy duše*. Na tuto trilogii volně navazuje knížечka *Víno – dar nebe i země*.

Když se na teologické fakultě UK etabloval program Aplikovaná etika, byl jsem po čase požádán, zda

bych se neujal předmětu environmentální etika po Marku Váchovi, jelikož mám přírodovědné vzdělání se zaměřením na krajinnou ekologii. Tehdy to byla pro mě výzva a byl jsem si vědom, že zaujmout místo po Marku Váchovi nebude vůbec lehké. Stal jsem se náhradníkem v předmětu environmentální etika. Z mého bádání v oboru a ze zkušenosti z přednášek vznikla již zmíněná monografie *Ekologická spiritualita a etika*.

Po čase se opět hledal nástupce za pedagogy vyučující lékařskou etiku, kterými byli opět zkušení odborníci v oboru Jaromír Matějka a Libor Ovečka. Sám jsem si již rozšiřoval obzory v bioetice a lékařskou etiku nešlo vynechat. Rovněž vztah spirituality a zdraví a nemoci člověka byl v mém badatelském zájmu – a s lékařem Viliamem Kopeckým jsme publikovali knihu *Spiritualita a psychosomatika*. Mohl jsem také využít mé dřívější zkušenosti, kdy jsem během teologických studií absolvoval ošetrovatelskou praxi v Nemocnici Pod Petřínem. V roce 2003 jsem společně s italskými lékaři, zdravotníky a dobrovolníky působil jako humanitární pracovník v jihoafrickém Mosambiku v rámci projektu DREAM na léčbu AIDS. Hozenou rukavici jsem proto opět zvedl. Stal jsem se tak podruhé náhradníkem, nyní v předmětu lékařská etika.

Když jsem na Katolické teologické fakultě garantoval program Aplikovaná etika, rozšířil se můj specializační okruh o další témata aplikované etiky, zejména související se sociální etikou. Z příjemně rodinných důvodů (narození dětí) jsem změnil zaměstnavatele a byl jsem přijat na Fakultu zdravotnických studií Univerzity Pardubice. Zkušenost s výukou filo-

sofie, psychologie, etiky a bioetiky pro obor všeobecná sestra, zdravotnický záchranář a zdravotně-sociální pracovník mi otevřela oči pro konkrétní otázky, se kterými se potýkají zdravotníci, aktuálně ovlivnění pandemií COVID-19. Rovněž setkávání akademiků přednášejících bioetiku na seminářích 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy mi pomáhá získávat poznatky o stavu vzdělávání v bioetice a o tématech, která jsou diskutována mezi zdejšími odborníky. Na výzvu Jaromíra Matějka jsem byl přijat do České společnosti paliativní medicíny České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně v Sekci pro etiku v paliativní péči, kde byla založena pracovní skupina Spirituální péče a etika. Rovněž zde je naším záměrem otevřít témata vztahu spirituality a etiky.

Knížku lze považovat za syntézu mých současných poznatků na poli vztahu mezi spiritualitou a bioetikou, a to především lékařskou etikou. Kéž by kniha podnítila k reflexím, diskusi i oprávněné kritice, protože bez dialogu a vzájemné kritické reflexe nelze posunout lidské poznání dál.

Úvod

Spiritualita a etika jsou vzájemně propojené nádoby. Pravidla, normy a kodexy jako vnější příkazy ovšem nikdy nezmění člověka, i kdyby měly sebelepší logickou skladbu a argumentaci (jakkoliv jsou potřebné a nutné!). Jen pokud je člověk přijme za vlastní a zevnitř je ve svém životě do konkrétního stylu myšlení, komunikace a jednání, potom se projeví v jeho životě a v konkrétní profesi. Samotné principy a normy byly definovány jako výraz shody nad tím, jak zkušenosti s *hlasem svědomí* v konkrétních situacích sdíleli lidé dané doby a zpětně je pak racionálně refleктоvali jako obecně platné. Rovněž principy bioetiky vzešly z konfrontace mezi zkušeností s hlasem svědomí lékaře a jeho filosofickou, případně teologickou reflexí – a vytvořily tak *étos*, který zpětně formuje svědomí. Etické normy a kodexy bez osobní spirituality samy nezmění člověka, instituce a ani atmosféru uvnitř jejich struktur, včetně nemocničního a ošetrovatelského prostředí. Proto se název knihy nazývá *Spiritualita lékaře a bioetika*.

V environmentální etice se téma spirituality již objevilo v různých přístupech a proudech. Ať jde

o aktualizaci tradičních spiritualit velkých náboženství do konkrétních témat současnosti, nebo o snahu nalézt novou religiozitu, která životu dá hlubší význam a která bude nově definovat kvalitu vztahu člověka k mimolidskému živému světu. Dnes se již nelze vyhnout spiritualitě při snaze reflektovat současnou syntézu poznatků bioetiky. Jestliže v tématech environmentální etiky je spiritualita již běžně skloňovaným pojmem, pro lékařskou etiku (i když je již publikováno dostatečné množství knih) nenajdeme mnoho monografií, které by ji přímo vztáhly ke spiritualitě lékaře. Tuto mezeru se pokusí zaplnit uvedená monografie se svým pohledem *sapienciální lékařské etiky*.

Spiritualita je významný obzor existence, ve kterém je člověk otevřen tajemství života a chce dát své existenci smysl. V existenciálním pojetí je spiritualita svobodným a neustálým uskutečňováním života, ať již je chápáno jako volba dobrého cíle života a vlastní seberealizace, nebo jako přijetí vepsaného plánu do života každého bytí. Spiritualita tak není alternativou k současnému sekularizovanému světu a kultuře, poznatkům vědy a humanitních věd, naopak, dnešnímu člověku přináší důležitý rozměr, kterým se vztahuje k sobě, druhému člověku a světu, ve kterém žije – a dává mu hlubší význam v otevřenosti tajemství Absolutna (FIORES – TULLI 1999, 919–931). Bez interdisciplinárního přístupu tak dnes nelze pojednávat ani o spiritualitě.

V našem aplikovaném přístupu *sapienciální lékařské etiky* se jedná o hledání *synergie* mezi spiritualitou lékaře a etikou. Při stále větších znalostech vědeckého poznání o člověku a jeho tělesnosti si stále

více uvědomujeme, že tváří v tvář úzkosti, utrpení, nemoci a smrti stojíme před tajemstvím, které přesahuje jeden lidský život. Neustále aktuální otázka smysluplnosti lidského života zahrnuje péči o lidskou duši jako výraz vlastní spirituality. Psychosomatické souvislosti nemocí již odhalují důležitost vztahu k sobě, druhým lidem a opět smysluplnosti života jako takového. Smysluplný život je vnímán jako život šťastný a dobrý – a vytváří dobrý kontext pro terapii těla a duše.

V této monografii se proto nejprve zaměříme na spiritualitu lékaře a etiku v transpersonální a následně transcendentní perspektivě. V jednotlivých kapitolách budou zohledněny poznatky filosofické antropologie, spirituální teologie, psychologie, etických teorií a bioetiky, zejména lékařské etiky, které budou zarámovány do nabídnutého propojení mezi spiritualitou a bioetikou. Napříč částmi knihy budou představeny i kazuistiky a konkrétní příklady uplatnění etických principů v lékařské praxi. Stěžejními zdroji budou aktuální přístupy bioetiky v péči o zdraví lidského života. Cílem knihy však není encyklopedický souhrn poznatků bioetiky, ale poukázání na potřebu interdisciplinární syntézy s důrazem na nutné propojení mezi spiritualitou a bioetikou. Bioetika ostatně vznikla díky autorům, kteří vzešli z křesťanské tradice a jistou dobu svého života byli formováni její spiritualitou.

Bioetika je samostatný obor aplikované etiky. Aplikovaná etika přišla jako reakce na rozvoj vědeckých poznatků a na celospolečenské změny a krize související s globalizací v druhé polovině 20. století. Nové etické výzvy bylo třeba reflektovat, jelikož

se objevily až apokalyptické scénáře vývoje lidstva a dopadu jeho činnosti na život naší planety. Také proměny filosofických směrů v zrcadle konkrétních etických dilemat různých profesí vyvolaly potřebu nové konfrontace mezi tradičními a novými filosofickými východisky. Aplikovaná etika se tak vedle zájmu o politickou etiku, hospodářskou, sociální a podnikatelskou etiku, etiku výzkumu, etiku médií či profesní etiku zaměřila také na etické otázky bioetiky.

Bioetika jako svébytná disciplína vznikla v USA a podle definování Van Rensselaer Pottera, který termín bioetika použil poprvé, usiluje o integraci východisek etiky s poznatky biologie, ekologie a lékařské praxe (POTTER 1971). Významným centrem bioetiky se stalo *The Hasting Center*, které založil filosof Daniel John Callahan a psychiatr Willard Gaylin, a současně institut bioetiky *The Joseph and Rose Kennedy Institute for the Study of Human Reproduction and Bioethics*, dnes *The Kennedy Institute of Ethics*, jenž je spojený s významnými jmény lékařství a bioetiky jako André Hellegers a Edmund Daniel Pellegrino. Z těchto kruhů vzešlo i stále citované dílo filosofa Toma Lamar Beauchampa a filosofa a teologa Jamese Franklina Childresse *Principles of Biomedical Ethics*, které do diskurzu etiky v lékařství vneslo základní čtyři *principy*: autonomie, beneficence, non-maleficence a spravedlnost. Zvučných jmen na poli bioetiky je již celá řada. V rámci institucionalizace bádání byla zakládána další bioetická centra a byly vytvářeny studijní programy při univerzitách zaměřené na aplikovanou etiku a bioetiku (KOVALOVÁ – FOBEL – ĎURČÍK – INGJATOVIČOVÁ 2009). Rovněž v České republice se bioetika etablovala na lékařských,

zdravotnických a humanitních fakultách univerzit s řadou vydaných autorských publikací. Akademičtí pracovníci napříč fakultami a univerzitami, kteří se zabývají bioetikou, se u nás pravidelně schází na seminářích, kde sdílejí své poznatky a konfrontují způsoby vzdělávání v oblasti bioetiky.

Bioetika se jako obor nadále rozvíjí a dělí se klasicky na lékařskou etiku (včetně zdravotnické a ošetrovatelské etiky), environmentální etiku a etiku vztahu ke zvířatům. Environmentální etice a etice vztahu ke zvířatům se autor této publikace věnoval v knize *Ekologická spiritualita a etika*, kde je rozvíjen koncept *sapienciální environmentální etiky*. Ta usiluje o osvojení si moudrosti celostního náhledu na život, na jeho počátek i konec, jak o něm pojednávají různé vědní, filosofické a teologické disciplíny (SLÁDEK 2019). V této neustále nové a nové syntéze se vyjevuje organická propojenost všeho se vším. Sapienciální přístup je širším pozadím moudrosti i v lékařské etice. Jakkoliv se lékařská etika týká vztahu člověka k člověku v rámci péče o jeho zdraví a léčby nemoci, biomedicínského výzkumu či profesní etiky ctností, smysl lidského života a možnosti zásahů do života v jeho tělesnosti souvisí s hledáním hodnoty života jako takového, a to i mimolidského. Předložená kniha tedy dále rozvíjí dříve představený sapienciální přístup, nyní rozvinut syntézou spirituality člověka a lékařské etiky. Jde tedy o *sapienciální lékařskou etiku*, která s předchozí monografií dotváří rámeček *sapienciální bioetiky*.

Kromě již zmíněného propojení spirituality lékaře a etiky budou v této knize reflektovány i bioetické výzvy související s příchodem nových technologií.

Bioetika se rovněž zabývá genetickým výzkumem, možnostmi propojování lidského těla a počítačových softwarů, umělou inteligencí. Také možnosti úprav těla člověka zasahují do lékařské etiky, proto ani tuto stránku výzkumu nelze opomenout. Jelikož se zde zajímáme o propojení současné spirituality a etiky, nebude chybět reflexe nad poznatky neurověd, které se rovněž zabývají náboženskou zkušeností člověka.